Lausunto

HHO/3919/2025
HHO-AK-2025-9832

2.9.2025

Helsingin hovioikeus

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Viite: HE 70/2025

Asia: Lausunto asiassa HE 70/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi pakkokeinolain 8 luvun muuttamisesta

Yleistä

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi pakkokeinolain etsintää koskevaa 8 lukua. Ehdotuksen taustalla on Euroopan unionin tuomioistuimen tuomio C-548/21, joka liittyy toimivaltaisen viranomaisen mahdollisuuteen saada pääsy matkapuhelimen sisältämiin tietoihin rikosten torjuntaa, tutkintaa, selvittämistä ja syyteharkintaa varten.

Hovioikeus pitää esitystä perusteltuna ja toteaa, että muutosten tulisi tulla voimaan mahdollisimman pian, jotta mahdollisilta epäselviltä tulkintatilanteilta vältytään.

Esityksen vaikutuksista

Esityksen mukaan laite-etsinnästä päättäisi jatkossa pääsääntöisesti tuomioistuin. Esityksen mukaan uudet tuomioistuimelle määrättävät tehtävät on tarkoitus hoitaa nykyisten määrärahojen puitteissa.

Hovioikeus toteaa, että esityksen vaikutusten arviointia koskevien perusteluiden perusteella (s. 22–25) on selvää, että esityksellä on hyvin merkittäviä vaikutuksia tuomioistuinten toimintaan ja resursseihin. Ehdotettujen muutosten toteuttaminen ilman lisäresursseja tai jostain muista tehtävistä luopumista johtaa siihen, että tuomioistuinten käsittelyajat pidentyvät entisestään. Erityisesti pääkaupunkiseudun käräjäoikeudet ovat jo nykyisin hyvin ruuhkaisia ja käsittelyajat pidempiä kuin muualla. Selvänä on pidettävä, että merkittävä osa laite-etsintäpäätöksistä tullaan myös jatkossa tekemään Helsingin hovioikeuspiirin alueella.

Hovioikeus kiinnittää huomiota myös siihen, että pakkokeinolain aiempaa muutosta

koskevissa esitöissä on todettu, että laite-etsinnän saattamisella etukäteisen tuomioistuinkotrollin piiriin olisi merkittäviä kustannusvaikutuksia (HE 217/2022 vp s. 96). Muun muassa tämän johdosta tuossa esityksessä ei ehdotettu laite-etsinnän saattamista etukäteisen tuomioistuinkontrollin piiriin.

Muutoksenhaun osalta esityksessä on todettu, ettei lähtökohtaisen alustavan arvion mukaan muutoksenhakufrekvenssi olisi kovinkaan suuri ottaen huomioon pääsääntönä oleva ennakkovalvonta (s. 25). Tältä osin hovioikeus toteaa, että muutoksenhakufrekvenssiin ei käytännön havaintojen mukaan vaikuta se, että alkuperäinen päätös on tuomioistuimen, eikä esitutkintaviranomaisen tekemä. Jo nykyisin hovioikeudessa käsiteltävissä pakkokeinoasioissa muutoksenhaun kohteena olevan päätöksen on tehnyt tuomioistuin.

Esityksessä todetaan (s. 38), että sillä ei ole talousarviovaikutuksia. Esityksessä viitataan talouspoliittisen ministerivaliokunnan linjaukseen, jonka mukaan uusien EU:sta ja kansallisesta lainsäädännöstä johtuvien velvoitteiden myötä tulevat tehtävät resursoidaan pääsääntöisesti luopumalla olemassa olevista tehtävistä tai tehostamalla nykyisten tehtävien hoitamista. Tällainen linjaus ei kuulosta uudelta, sillä pääsäännön mukaan näin varmasti on tarpeellista toimia. On kuitenkin harvinaista, että lainsäädännöllä toteutettavat uudistukset, jotka varmasti aiheuttavat kustannuksia viranomaisille, toteutetaan ilman määrärahojen lisäystä.

Esityksen mukaan tuomioistuinten nykyisten tehtävien hoitamisen tehostaminen kuuluu loppujen lopuksi tuomioistuimien sisäisen työn järjestämisen piiriin. Esityksessä ei oteta muutoin kantaa, miten esityksen vaikutukset on tarkoitettu käytännön tasolla hoitaa nykyisten resurssien ja määrärahojen puitteissa. Esityksestä on jäänyt puuttumaan lakiehdotukset vastaavansuuruisten olemassa olevien tehtävien poistamisesta taikka siitä, miten nykyisiä – lakiin perustuvia – tuomioistuinten tehtäviä tehostetaan, vaikka talouspoliittisen ministerivaliokunnan linjaus tätä edellyttää.

Edellä lausutun perusteella hovioikeus katsoo, että tuomioistuimille tulee turvata esityksessä ehdotettujen muutosten edellyttämät määrärahat. Tuomioistuimen tehtävät ja siellä noudatettava menettely perustuvat lakiin. Muutoksia ei ole mahdollista toteuttaa pelkästään tuomioistuimien sisäistä työtä järjestelemällä ja tehostamalla. Pelkästään virastokohtaista seuraamista ja asian tarkastelemista myöhemmissä talousarvioissa ei voida pitää riittävänä.

Tuomioistuinmenettelyn oikeusturvatakeet

Kuulemisperiaatteesta luopuminen

Esityksessä ehdotetaan, että asia ratkaistaan tuomioistuimessa kuulematta laitteen haltijaa tai muuta laitteeseen oikeutettua henkilöä. Esityksen mukaan mainitussa Euroopan unionin tuomioistuimen tuomiossa ei nimenomaisesti edellytetä eikä

oteta kantaa siihen, tulisiko laitteen haltijaa tai muuta laitteeseen oikeutettua henkilöä kuulla laite-etsinnän toimittamisen suhteen (s. 13 ja 44). Esityksessä on kuitenkin viitattu tuomion kappaleeseen 103 (s. 13), jossa muun ohella todetaan, että erityisesti rikostutkinnan osalta valvonta edellyttää, että tuomioistuin pystyy varmistamaan oikeudenmukaisen tasapainon yhtäältä rikollisuuden torjunnan yhteydessä suoritettavan tutkinnan tarpeisiin liittyvien oikeutettujen intressien ja toisaalta henkilöiden, joiden tietoihin pääsy koskee, yksityiselämän kunnioittamista ja henkilötietojen suojaa koskevien perusoikeuksien välillä.

Hovioikeus toteaa, että kuulemisperiaate on keskeinen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tae. Jos kuulemisperiaatteesta poiketaan, herää kysymys toteutuvatko tuomioistuinmenettelyn oikeusturvatakeet sekä laitteen haltijan tai muun laitteeseen oikeutetun henkilön perusoikeudet Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä edellytetyin tavoin.

Esityksessä on varsin vähän kiinnitetty huomiota siihen, minkä aineiston varassa tuomioistuimen ratkaisu tehdään. Tuomioistuinkäsittelyllä halutaan turvata erityisesti yksityiselämän suojaa ja tietosuojaa. Näihin kantaa ottaminen ilman pakkokeinon kohteena olevan henkilön näkemystä asiasta on vaikeaa. Euroopan unionin tuomioistuimen edellyttämän oikeudenmukaisen tasapainon varmistaminen ei ole toteutettavissa.

Hovioikeus vielä toteaa, että esityksessä menettely on rinnastettu erityiseen kotietsintään (s. 45), jonka osalta huomionarvioista kuitenkin on, että erityisessä kotietsinnässä määrätään etsintävaltuutettu huolehtimaan pakkokeinon kohteen oikeusturvasta. On myös huomioitava, että erityinen kotietsintä on erittäin harvinainen pakkokeino toisin kuin laite-etsintä. Kuulemisperiaatteesta luopumista on perusteltu myös sillä, että jos laite-etsinnässä jotakin takavarikoidaan tai jos etsinnässä jäljennetään asiakirja, takavarikon kohteena oleva henkilö voi pakkokeinolain 7 luvun 15 §:n mukaisesti saattaa asian tuomioistuimen käsiteltäväksi sen selvittämiseksi, ovatko takavarikon edellytykset olemassa (s. 45). Myös tältä osin on huomioitava, että takavarikko on luonteeltaan erilainen pakkokeino kuin laite-etsintä. Laite-etsinnällä tarkoitetaan esimerkiksi puhelimessa olevaan tietosisältöön kohdistettavaa etsintää, kun taas takavarikko ei kohdistu tällaiseen tietosisältöön.

Oikeus muutoksenhakuun

Esityksessä ei ole arvioitu tarpeelliseksi erillisen muutoksenhakuoikeuden säätämistä lukuun ottamatta niitä tilanteita, joissa laite-etsinnän toimittaminen ei ole perustunut tuomioistuimen ennakkolupaan (s. 44). Lakiehdotuksen mukaan pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä on kuitenkin kanteluoikeus tuomioistuimen päätöksestä.

Hovioikeus kannattaa sitä, että muutoksenhakuoikeus on tilanteissa, joissa laite-etsinnästä on päättänyt pidättämiseen oikeutettu virkamies. Muilta osin hovioikeus

kiinnittää huomiota siihen, että esityksen mukaan pakkokeinolain 8 luvun 29 a § ehdotetaan kumottavaksi ja esitys siten kaventaa nykyisestä laitteen haltijan tai muun laitteeseen oikeutetun henkilön oikeutta hakea muutosta. Hovioikeus toteaa, että vaikka laite-etsintää koskeva päätöksenteko siirtyy tuomioistuimen etukäteisvalvonnan piiriin, muutoksenhakuoikeuden kaventamista nykyisestä ei ole pidettävä laitteen haltijan tai muun laitteeseen oikeutetun henkilön oikeusturvan kannalta perusteltuna erityisesti, kun otetaan huomioon ehdotus siitä, että päätös voidaan tehdä laitteen haltijaa tai muuta laitteeseen oikeutettua henkilöä kuulematta.

Suostumukseen perustuva laite-etsintä

Esityksessä ehdotetaan, että pidättämiseen oikeutettu virkamies voi päättää laite-etsinnästä, jos laitteen haltija tai muu siihen oikeutettu vapaaehtoisesti suostuu siihen. Hovioikeus kyseenalaistaa järjestelyn asianmukaisuuden ottaen huomioon miten käytännössä suostumus saadaan perusteluissa esitetyin tavoin hoidettua (s. 39–40). Usea laitteen haltija oletettavasti haluaa laitteensa nopeasti takaisin ja voi sen vuoksi suostua laite-etsintään varsin kevyin perustein. Ennen suostumuksen kysymistä tulisi varmistaa, että pakkokeinon kohteena oleva tietää oikeutensa ja, että erityisesti rikoksesta epäiltynä olevalla pakkokeinon kohteena olevalla on mahdollisuus oikeudelliseen avustajaan.

Lausunnon on valmistellut hovioikeudenneuvos Sanna Mikkola

Hovioikeuden presidentti Asko Välimaa

Digital PDF Signature / Digitaalinen PDF-allekirjoitus
Asko Välimaa
Presidentti
Helsingin hovioikeus
asko.valimaa@oikeus.fi